

Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба IV”
Београд 22-26. април 2006,
уредник М. С. Димитријевић
Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 7, 2007, 545-550

ПОЕТСКА ПРЕДСТАВА О СУНЦУ И ЗВЕЗДАМА У АНДРИЋЕВИМ “ЗНАКОВИМА ПОРЕД ПУТА”

ЉИЉАНА КЛАЈИЋ-БОЈКОВИЋ

Београд, Србија

Резиме. Анализирају се поетске представе о Сунцу и звездама у Андрићевим *Знаковима поред пута*.

Како је увид у заоставштину која се чува у САНУ у Београду показао, *Знакове поред пута* Иво Андрић је писао готово читавог живота и стваралачког века, а прве утиске, запажања и мисли, почео је да бележи још са осамнаест година и објавио их под насловом *Знакови поред пута* крајем 1924. године.

“Ја у ствари никад нисам писао књиге него рашивене и разбацане текстове који су се с временом, са мање или више логике, повезивали у књиге - романе или збирке приповедака”¹ – каже на једном месту Иво Андрић.

Тек приређивачи деле *Знакове поред пута* на три тематски различите целине: Немири од вијека; За писца; Слике, призори, расположења.

Први тематски круг “Немири”, обухвата фрагменте о општим филозофским и друштвеним темама и свеобухватна промишљања о животу.

У другој тематској целини насловљеној “За писца”, која уједно представља Андрићеву поетику, налазе се текстови о уметности, књижевности, архитектури, музици, сликарству, опажања о језику, стилу, речима, књижевним формама и правцима.

Трећи тематски круг коме су заједнички наслов “Слике, призори, расположења” дали приређивачи, обједињује прозне скице, слике са пута, опажања о људима и наравима, призоре, ликове, “снове и помисли”...

Протагониста ове књиге је младић из народне приче која стоји на улазу у *Знакове* као “оличење опште и вечне људске судбине: с једне стране опасан и неизванпутан, а с друге, велика људска потреба да се човек не изгуби и нађе, и да остави за собом трага”.²

¹ И. Андрић, *Свеске*, Просвета, Београд, 1997, стр. 192.

² И. Андрић, *Знакови поред пута*, Каирос, Сремски Карловци, 1998, стр. 10.

“Светлост из ових извора, разгревана радошћу и патњом, доспевањем и недоумицама, не пада на пут само ономе ко је окренут натраг, који се враћа или силази са неизвесног пута, већ и на стазе оних који своје путеве крче или их још бојажљиво траже”³ – промишљање је приређивача *Знакова поред пута*.

Још на уласку у живот Андрић је осећао да за њега живети значи писати, а касније увиђа да је писати што и живети.

“У *Знаковима поред пута* непрекидно се говори о дотицајима крајности. Ако се изриче мисао, развија медитација, описује карактер, износи неко запажање са пута, бележи доживљај из свакодневног живота, редовно се подвлаче два доминантна својства која се искаљују да би се утврдило да је то само привид.

Зато би се могло рећи да је основно својство Андрићевог мишљења у *Знаковима поред пута* садржано у антиномијама које се измирују у парадоксу, без коначног решења и једнолинијске перспективе”⁴ – запажа Радован Вучковић у поговору *Знакова*.

Размишљајући како би најпримереније било почети обраћање овом уваженон скупу поред толиког поетичког богатства у Андрићевим исказима и импресијама о сунцу и звездама, наметнуо ми се својом лепотом и осећањем за вечно и свеобухватно поетски чаробан, а космички узбудљив тренутак у Андрићевој несаници: ”Газим све дубље у светлост и губим се у њој. Оборене главе видим како ми груди постају сјајне, па прозрочне пре него што се неповратно претворе у житку светлост без граница.

Ни на јави ни у сну није могућно такво сазнање, али у заносу несанице ја сам наслутио: да има негде један живот сав од светлости у коме је светлост основни закон и једини облик постојања”.

Иначе се у процесу стварања у *Знаковима поред пута*, сунце као покретач воље и снаге за рад, непрестано помаља иза облака који представљају мрачне мисли и пределе туробних осећања који Андрића као ствараоца онеспокојавају и муче.

“Моја самоћа, то није тишина и непомичност, мрак и бесвест; то је вапај и кликтај свих људских судбина и животних захтева, од постанка света до данас, то је вихорно кружење безбројних сунаца, према којима је ово што нас греје само играчка, то је брујање милиона васионских звона у којима су планете клатна. И кроз ту васиону без краја и имена, пободен је од врха до дна, као стожер, мач од светлости- моја свест”⁵ – каже Андрић.

Доводећи у директну везу светлост свести и духовног обасјања са симболичним и космичким значењем сунца као небеског светла, Андрић

³ И. Андрић, *Знакови поред пута*, Сабрана дела XVI, Просвета, Београд, 1981, стр. 625.

⁴ Р. Вучковић, *Знакови поред пута*, Разноликост знакова поред пута, Каирос, Сремски Карловци, 1998, стр. 502-503.

⁵ И. Андрић, *Знакови поред пута*, Каирос, Сремски Карловци, 1998, стр. 18.

сликовито, вештим поредбеним исказима на поетско платно баца боје треперавог злата које просијавају таму.

“А шта сам ја? Тек мален пламен који великом огњу у сусрет хита”- пита се и одговара писац.

“Сунце, дневно сазвежђе, међу свим небеским појавама заузима прво место. Безбројне религије повезују појам Бога на небу са појмом Сунца, бог Сунца се под безбројним именима призива као уништитељ мрака(тама); (вавилонски: “ Онај који тмину осветљава и небу светло дарује који горе и доле зло уништава. Сви кнежеви ти се радују, сви богови ти кличу”).

Само се у Старом завету- насупротив култу Сунца “ безбожника”, оно сматра једном од две “светиљке” које је Бог ставио на небо.

У хришћанском свету појмова, Сунце које увек изнова излази на истоку, представља симбол бесмртности и васкрсења, а на једном мозаику из ИВ века, Христос се приказује као Хелиос на златним колима.

Пошто је Христос и хронократор (владар времена), он се посебно у романичкој уметности радо повезује са Сунцем које означава дужину дана”.⁶

Доводећи светлост сунца у директну везу са умним снагама и инспирацијом целокупног бића, Андрић као да сопственим примером потврђује једно од тумачења у Речнику симбола да је “светлост коју зрачи сунце космички разум, као што је срце у бићу седиште спознајне способности”.⁷

“Чим сунце зађе, за мене престаје време писања. После тога, ја читам и размишљам, понешто и запишем, али никад ми се не деси да седнем за сто и да пишем. После сунчева заласка, и то не само у мраку него и при јакој светлости лампе – ја не видим ликове ни чињенице, деси се само да се сетим неке појединости, јер цео свет је за мене тада као предео из којег сам отпутовао”.

На једном другом месту у Знаковима поред пута, Андрић чак каже следеће: “ Ја сам као сунчани часовник, кад је мутно и облачно време- не вредим ништа. Сине соли силео”. (Без сунца не радим).

У сваком од исказа о сунцу у овој изузетној књизи медитативне прозе, очигледна је његова улога у пишевом животу, његовом расположењу, вољи за рад и јака поредбена веза између сунца и љубави према себи, људима, животу...

“Кад проведемо сунчан и леп дан у природи, сами или у друштву, ми примимо у себе видике, ветар, даљине, део сунчева пута и мисли које доноси смирај дана”- каже писац.

Не постоји ништа што писцу Иви Андрићу може да надомести осећај који му дарује сунчан дан и светлошћу обасјан предео.

Чак је и његово стваралаштво у непосредној зависности од благодати коју му пружа сунце.

⁶ Х. Бидерман, *Речник симбола*, Библиотека: Посебна издања, Београд, 2004, стр. 377.

⁷ J. Chevalier – A. Gheerbrant, Библиотека: Посебна издања, 2003, стр. 656.

Писац је најдубљим и најтананијим нитима свога бића везан за зраке ове божанске светлости, па као мали дечак тугује када оно зађе:

“ Пред вече кад угледам високо на некој кући још сунцем обасјан прозор, жао ми је што нисам ја на њему. Срце ме боли кад помислим да постоји сад негде нека планина са које бих још неколико тренутака могао гледати сунце, а мени је овде одавно зашло”.

Као на огромном, на сунцу разапетом платну, Андрићеви призори сликани речима као бојама, оживљавају и преносе читаоца у светлуцаве пределе “између јаве и сна” који су неухватљиви, а ипак величанствени и узбудљиви у својој поетској лепоти и живописности.

“Над Београдом сунце сја као да никад неће заћи. Али кад стане да залази, у ове јесење дане, гаси се као жеравка у води. Изгледа ми као да не залази сунце само, него и земља с њим.

Потоне заједно са сунцем и модра горска коса у даљини, а затим почне да се губи и сремска равница, да се савија као насликано платно”- преноси писац своју импресију о заласку ове моћне светлости.

Невезано за тематику кругова у Знаковима поред пута, Андрић ниже као перле од сунчевих зрака ђердан мисли и утисака које у њему буди сунце:

“Летњи дан, сав у мрежи јаког сунца и дубоких сенки, пролази брзо, као најлепша игра, уз смех, цику и повике деце која се купају”.

Јарка сунца златни круг...

“И данас, ево, кад год тај стих прочитам, мени се учини да видим, и не само да видим него и чујем, како младо створење живо и радосно поскакује низ невидљиве степенице начињене од саме светлости”.

Снага, ведрина, смисао, лепота, нада и оружје у борби са тамом- све те врхунске и ничим надоместиве вредности у животу, како га осећа и живи Иво Андрић, има само сунце.

“Дан је био тако леп, свеж и сунчан, да би се на њему могло, као на ваздушној лађи, отпловити далеко, негде где је време исто овако лепо, али трајно”.

Сунце пружа могућност за путовање и промену и подгрева наду да је свака илузија ума и нада душе могућа и лако остварива.

Оно није само светлост што зрачи и греје споља. Сунце је за Андрића једини прекидач за светлост изнутра, а то уједно значи и једини пут до инспирације и стварања.

“Људи, њихова дела и речи, све су то као сенке предмета које су у тренутку кад је сунце на зениту, ушле у свој предмет”.

И везу са националним идентитетом и пореклом, он успоставља преко сунца:

“Отаџбина- круг сунчеве светлости”.

Андрић зенит у стварању види као потпуно испуњење врхунских моћи које човек има у тренутку кад је и само сунце на зениту. Ово наизглед буквално поређење има своје сложено пренесено значење у директном одразу умних и духовних способности под утицајем сунчеве светлости.

“Смењују се сјај сунца и тама-и она хладна и чиста, као брушена и глачана! – и спремају се да затворе, као савршено дело, круг мирног октобарског дана изнад сваког имена и смисла. Страх ме је толиког савршенства”.

Иво Андрић са примесама егзистенцијалистичког утицаја, промишља категорије живота и смрти поредећи их по супротстављености са сунцем и тамом, те запажа:

“И у младости ми знамо да морамо умрети, и размишљамо о томе, али тек старост нас полагаано припреми за смрт и – ако послушамо њен науко-олакшава нам тај тамни прелаз са сунца у мрак”.

Као да се прибојава заласка сунца јер у њега уноси страх од унутрашње таме, Андрић читаоце упозорава:

“Чувајте се првих вечерњих часова кад се смењују дан и ноћ, сјај сунца и блесак нашег људског осветљења. То су тренуци кад се чине погрешни кораци, кад ничу издајнички осмеси и падају погубне речи”.

Просто стрепећи од толике предатости сунцу и телесном и духовном ужитку који му оно дарује, Андрић, као желећи да се тог и толиког утицаја ослободи, запажа:

“Сунце може да значи и уништење. На сунцу мисао постаје спора, упрошћава се и бледи све више, до потпуног нестанка. Нагони тела расту и гоне неодољиво ка свом задовољењу. Цео човек се празни и троши, и кад би се сав потпуно предао сунцу и сунчању, од њега би на крају остала само љуска као од презреле и испражњене махуне, или од пресвислог цврчка на боровој кори”.

Импресије звездама у Знаковима поред пута више су обојене лирским стањима духа који их осећа као раскошну небеску лепоту:

“Кад звезде стану да освајају тамномодно небо, оне се у све већем броју и све јаче јављају и купе тачно изнад слабо осветљеног каменог града. А на североистоку, понад округле градске куле, нарочито су густе и изгледају као рој златних пчела око мрке кошнице”.

“Звезде које осветљавају ноћно небо, због своје путање око поларне звезде (оса света) важе за симболе космичког реда, али и “светло одозго” које се не може увек препознати”⁸ – тумачи се у *Речнику симбола*.

“Звезда је првенствено извор светлости. Храму или цркви, на чијем су своду приказане звезде одређују небеско значење. Због свога небескога обележја звезде су симболи духа, а најпосле симболи сукоба између духовних снага или светлости и материјалних снага или мрака.

Тесно повезана с небом о коме овиси, звезда евоцира и тајне сна и ноћи, да би заблистао сопственим сјајем, човек се мора поставити у велике космичке ритмове и са њима ускладити”.⁹

⁸ Х. Бидерман, *Речник симбола*, Библиотека: Посебна издања, Београд, 2004, стр. 459.

⁹ J. Chevalier – A. Gheerbrant, Библиотека: Посебна издања, 2003, стр. 813-816.

“Преко дана је сиво и облачно, пред вече се облаци мало разиђу и небо зарумени, а већ после девет сати оно је ведро, тамномодро, раскошно, и пуно звезда што изгледају као лепотице које излазе само ноћу”- поређење је којим Иво Андрић звездама надомешта дневну светлост и у њиховом сјају види ноћне призоре небеске лепоте.

На једном другом месту он готово да отвара пред нама небо као тек довршено сликарско платно које представља призоре задивљујуће лепоте:

“У првим ноћним сатима, небо је било пуно звезда, у гроздовима. Изгледало је да им се жар све више распаљује. Није ми се спавало. Чинило ми се да вреди бдети и пратити ход и разгарање звезда у модрој висини. Око поноћи негде, ипак сам заспао. А кад сам се, некако пред зору, пробудио и изашао на терасу, небо је било избледело, танак месец је догарао у дну видика; нестало богатих сазвежђа, као чаролијом. Само су средином неба сјале две крупне отежале звезде, као задоцнеле на повратку после чисте и светле звездане оргије у модрини неба”.

Андрић се и преко сјаја звезда упућује ка преко потребној светлости, а као моћни владалац речима успева и да је оживи и учини још раскошнијом у чаробној звезданој лепоти.

Уопште узев, Андрић у свим својим запажањима као и сликама и утисцима, луцидно, а опет једноставно и топло преноси на читаоца атмосферу срца и стање ума, толико верно да значење изреченог оживи.

“И чим сам се нашао на улици, погледао звезде на небу и њихов одсјај на површини широке реке, прође ме хладан оштар дрхтај који је полазио са дна утробе и ширио се целим телом”.

Као да и ми за тренутак осећамо тај дрхтај и језу који подилази писца при погледу на одсјај звезде у води.

У жељи да овај поетски прилог теми уваженог скупа обогатим још једном пишчевом импресијом сунцем, одлучила сам се, чини ми се, за ону најјачу и најсјајнију којом је још једном изјавио љубав сунцу:

“Последње што могу, веран себи, да учиним у твоју славу, то је да се тако растанем и с тобом, светлости, драго име, јер у теби су сва добра и све лепоте, и ти заслужујеш сваки напор и сваку жртву. Није право ни волео земаљску светлост онај ко не уме да поднесе бол растанка!

Збогом ! кажем, боље рећи мислим, јер немам коме да кажем, нити има кога да ме чује, а светлост још иде као река која је тамо на извору већ усахла, али још тече. Збогом! А светлост отиче у тишини, јер је замро и звук, друг који је тако често прати. Нестаје. Има је још само у мом осмејку. Збогом!

Биће светлости, биће још очију”.

POETICAL REPRESENTATIONS ABOUT SUN AND STARS IN ANDRIĆ'S “SIGNS ON THE SIDE OF THE ROAD”

Poetical representations in Andrić's *Signs on the side of the road* were analyzed.